

CRUCIADELE

Caracterul și cauzele cruciadelor

Cruciadele pot fi definite ca expediții militare ale feudalilor apuseni cu scopul de a cuceri și coloniza regiuni din Orientul Apropiat, îndeosebi Palestina cu Ierusalimul. Ele au apărut într-o societate aflată în plină expansiune politică și militară și sunt o întregire a procesului de colonizare petrecut în Europa, la ele participând toate clasele și păturile sociale.

Aspectul religios constă în faptul că aceste expediții au fost însoțite, la început, de o ideologie creștină. Proclamate ca „războaie sfinte”, ele au fost organizate în numele eliberării așa numitelor „locuri sfinte” (Ierusalimul), de sub dominația musulmană. Caracterul religios al cruciadelor explică de ce conducerea lor a revenit papalității al cărei rol, pe plan internațional, se afirmă în secolul al XI-lea.

Orientul Apropiat (Bizanțul, Siria, Palestina, Egiptul), fiind mai dezvoltat din punct de vedere economic și cultural decât Occidentul, exercita, la sfârșitul secolului al XI-lea, o puternică atracție asupra claselor sociale din apusul Europei, care la acea dată trecea printr-o perioadă de criză ca urmare a încheierii procesului de aservire a țărănimii, a creșterii puterii principilor, a instituirii „ordinului” cavaleresc, a sporului demografic, precum și a unor factori naturali: inundații, secetă, foamete, molime etc. Anarhia politică aducea prejudicii atât economiei domaniale, pe cale de a se dezvolta, cât și celei orășenești. Canalizarea spiritului războinic al cavalerilor în afara Europei, apărea tuturor o soluție fericită. La ideea de cruciadă au aderat repede și orășenii, care întrezăreau posibilitatea unor noi piețe de desfacere și aprovizionare.

Participarea masivă a țărănimii la cruciade se explică, pe de o parte, prin pauperizarea ei, pe de altă parte, prin spiritul de colectivitate și solidaritate foarte puternic în evul mediu, fapt dovedit cu prisosință în timpul cruciadelor copiilor.

Principii s-au alăturat și ei cruciadelor deoarece nu puteau rămâne în afara unei lupte care le-ar fi adus noi stăpâniri, prestigiu și glorie, dar, de la început, între idealul nobiliar și cel popular a existat o prăpastie.

Posibilitatea unor acțiuni militare în răsărit și a unor deplasări de mase a fost creată de însăși situația politică din Orientul Apropiat. În a doua jumătate a secolului al XI-lea, turcii selgiucizi, după ce au cucerit Bagdadul (1055), au înaintat în Asia Mică, în Siria și Palestina, pe atunci stăpânite de Califul din Egipt, iar în anul 1070 a fost cucerit Ierusalimul. Formarea emiratului de Damasc și a celor trei sultanate, Capadocia, Rum și Smirna reprezentau o mare primejdie pentru Bizanț, într-un moment în care cumanii, pecenegii, maghiarii și normanzii atacau imperiul. În această situație împărații bizantini au fost nevoiți, în mai multe rânduri, să ceară ajutor militar în Occident. Așa s-a născut inițiativa papalității de a organiza expediții în urma cărora scaunul apostolic și-ar fi mărit sfera de influență, mai întâi prin înlăturarea schismei, din anul 1054, dintre bisericile catolică și ortodoxă, apoi, prin răspândirea catolicismului în noi regiuni. În conciliile de la Piacenza și Clermont (1095), apelul de cruciadă a fost lansat de către papa Urban al II-lea.

Cruciada I (1096-1099)

Prima cruciadă s-a desfășurat în două etape: expediția săracimii, condusă de Petre Pustnicul și Walter cel Sărac, și expediția cavalerilor grupați în patru corpuri principale de oaste, conduse de Geoffroi de Bouillon, ales mai târziu comandant suprem al armatei; Hugues de France, fratele regelui Filip I și Robert Courte Heuse,

fiul lui Wilhelm Cuceritorul; Robert de Flandra; Boemund de Tarent și Tancred de Sicilia.

Masele populare au ajuns la Constantinopol, trecând prin Germania, Boemia și Ungaria. Împăratul Alexie Comnenul, pentru a evita tulburările în oraș, i-a transportat pe cruciați pe coasta Asiei Mici, unde au fost masacrați de trupele selgiucide sau făcuți prizonieri și duși în robie.

Cruciada cavalerilor s-a deschis cu masacrarea evreilor din orașele de pe Rin, Köln și Mainz, anunțând prin aceasta caracterul sângeros și de jaf ce aveau să-l îmbrace expedițiile. În anul 1097 cavalerii au ajuns la Constantinopol, unde au încheiat o înțelegere cu Alexie Comnenul, prin care se angajau să recunoască suzeranitatea împăratului în teritoriile cucerite de la turci. Cu mare greutate, cruciații au respins armata selgiucidă și au cucerit Niceea și Dorileea (mai-iulie 1097). Antiohia a rezistat șapte luni, dar în cele din urmă a fost și ea ocupată (1098). Cruciații au trebuit să lupte cu musulmanii încă un an pentru a-și croi drum spre Ierusalim. Abia în anul 1099 orașul a căzut în mâinile lor.

În urma cuceririlor făcute, s-au creat mai multe formațiuni politice, conform sistemului politico-vasalic din Occident: regatul Ierusalimului, principatul Antiohiei, comitatele de Tripoli, Edessa, Jaffa, Ascalon, marchizatul de Tyr, senioriile Ramlah, Kerak, Sidon, Beirut. Organizarea lor este cunoscută din „Așezămintele Ierusalimului”, o culegere de norme juridice privind obligațiile și drepturile clasei feudale, care reprezintă expresia clasică a ordinii feudale. Pentru menținerea ordinii în rândul populației cucerite și pentru înlăturarea răscoalelor s-au înființat ordine militaro-călugărești: Ordinul Ioaniților și Templierilor, organizat la începutul secolului al XII-lea de călugării francezi și Ordinul german al teutonilor, spre sfârșitul aceluiași veac.

Cruciadele a II-a (1147-1148) și a III-a (1190-1192)

Turcii nu au renunțat la teritoriile pierdute. Căpeteniile selgiucide, pe moment, au pus capăt rivalităților dintre ele și unindu-se au început contraofensiva, ajutate fiind de nemulțumirile din rândul populației supuse, care se răscoală în mai multe rânduri. Cele două războaie purtate, în anii 1144-1146, între cruciați și selgiucizi au sfârșit cu recucerirea Edessei de către musulmani. Aceasta a fost cauza organizării celei de a doua cruciade (1147-1148) de către papa Eugen al III-lea. O armată franceză, condusă de regele Ludovic al VII-lea și o oaste germană, în frunte cu împăratul Conrad al III-lea, mergând pe urmele primilor cruciați, în vara anului 1148, au ajuns la Constantinopol, de unde, pe vase bizantine, puse la dispoziție de împăratul Manuel Comnenul, au trecut în Asia Mică. Aici cele două oștiri au fost risipite de turci, iar Ludovic și Conrad, cu resturi din armată, și-au sfârșit expediția ca simpli pelerini.

În tot acest timp turcii continuau ofensiva. Sultanul Egiptului, Saladin, un militar și om politic capabil, a unit lumea musulmană sub conducerea sa și și-a îndreptat atacul împotriva Ierusalimului. În lupta de la Hittin (1187), în apropiere de lacul Tiberiada, sultanul a înfrânt pe regele Ierusalimului, Guy de Lusignan și a pus stăpânire pe oraș. Papa Clement al III-lea a lansat un nou apel de cruciadă, la care au răspuns regii Angliei și Franței - Richard Inimă de Leu și Filip al II-lea August - și împăratul Germaniei, Frederic I Barbarossa. În vara anului 1190 o armată uriașă, bine echipată, era gata de război. Filip al II-lea s-a îmbarcat cu oastea sa la Genova, iar Richard I, la Marsilia, în timp ce Frederic I lua drumul pe uscat. Primii doi suverani, abia plecați, au debarcat în Sicilia, unde au făcut un popas lung, de un an, fapt ce i-a permis împăratului german să ajungă primul în Asia Mică, unde a reușit să-l învingă pe sultanul de Iconium. Victoria, însă, nu a

putut fi fructificată, deoarece Barbarosa a murit înecat pe când încerca să traverseze, călare, râul Cydnus. Rămași fără conducător, cea mai mare parte din cruciați s-au împrăștiat, numai un număr mic, sub comanda ducelui Austriei, Leopold al V-lea, și-au continuat drumul, iar în anul 1191 cele trei armate se întâlneau în preajma Ierusalimului, după ce în drumul său Richard cucerise insula Cipro și o cedase lui Guy de Lusignan. Singura acțiune comună a armatelor cruciade a fost participarea la asediul Acrei, început în anul 1189, intervenția lor determinând, în mare măsură, capitularea orașului (13 iulie 1191). După acest succes au început neînțelegerile din tabăra cruciaților, ele obligând pe cei trei conducători să abandoneze expediția.

Cruciada a IV-a (1202-1204)

Cruciada a IV-a este legată de numele puternicului pontif Inocențiu al III-lea și de politica sa de a-și impune supremația asupra întregii lumi creștine, occidentale și orientale. În anul 1190 papa a început predicarea cruciadei, dar armata se aduna greu.

La începutul secolului al XIII-lea cruciadele își pierduseră baza populară, între cruciada populară și cea aristocratică distanța se adâncise, păturile sărace nu mai aveau încredere în acțiunile nobililor, de aceea, despre cruciada a IV-a a însemnat o abatere fățișă de la scopul de cruciadă. Mai întâi, pentru că expediția a fost plănuită împotriva Egiptului, centrul unității musulmane, și nu ca o acțiune de cucerire directă a Ierusalimului. În al doilea rând, expediția a început prin asediul cetății Zara (noiembrie 1202), situată pe coasta Dalmației și stăpânită de regele Ungariei, rege catolic aflat sub protecția scaunului apostolic. Cucerirea Zarei fusese cerută cruciaților de către dogele Veneției, Henric Dandolo, în schimbul transportării trupelor până la Alexandria. În al treilea rând, în urma unei abateri de

la planul inițial al cruciadei, cavalerii s-au îndreptat spre Bizanț unde lupta pentru tron favoriza o intervenție. Și de data aceasta cruciații erau îndemnați de dogele Veneției, care dorea să-și sporească privilegiile comerciale în Imperiul de Răsărit.

În luna mai a anului 1203, cruciații, îmbarcați pe vase venețiene, au sosit la Constantinopol, au cucerit orașul și au reînscăunat pe Isac al II-lea Anghelos, căruia apoi i-au pretins despăgubiri bănești pentru ajutorul dat. Cum bazileul nu a putut achita suma cerută, în anul 1204 cruciații au dat din nou asalt capitalei, au cucerit-o și au luat-o în stăpânire.

Consecința cruciadei a IV-a a fost desființarea Imperiului bizantin și împărțirea lui în mai multe state: Imperiul Latin de Răsărit, împărat fiind ales Balduin de Flandra, Niceea, Epirul și Trapezuntul. Veneția, dat fiind contribuția pe care o adusese în această expediție, primea privilegiile comerciale și stăpâniri teritoriale întinse.

Imperiul bizantin a fost restaurat în anul 1261, dar el nu și-a mai găsit vitalitatea din trecut. Cruciada a IV-a, prin efectele ei, a contribuit la eșecul final al cruciadelor.

Celelalte cruciade

Între anii 1217 și 1270 au fost încă patru cruciade: Cruciada a V-a (1217-1221), cruciada a VI-a (1228-1229), cruciada a VII-a (1248-1250) și a VIII-a (1270), dar nici una din ele nu a avut vreun folos cruciaților.

Ideea care persista era atacarea Egiptului, a cărui cucerire ar fi deschis cruciaților drumul spre Ierusalim. Dar înaintarea pe Valea Nilului era practic imposibilă, așa cum a dovedit-o campania lui Jeune de Brienne, în anul 1221, și a lui Ludovic al IX-lea cel Sfânt, din 1248.

Cu această ultimă încercare așa-numitele „cruciade clasice” luau sfârșit. Rând pe rând statele din Orient au fost recucerite de musulmani. În 1268 a fost recucerită Antiohia, în anul 1289 Tripoli, iar în anul 1291, Acra, ultimul centru de rezistență al cruciaților. Doar regatul Ciprului a rămas în mâna „latinilor” mai multă vreme, el fiind cucerit de turcii otomani abia în 1571.

Urmările cruciadelor

Cruciadele au avut consecințe negative și pozitive, cele negative decurgând din distrugerile de bunuri și masacrele ce aveau loc în timpul războaielor, din exploatarea populației supuse, cele pozitive constând în contactul dintre două civilizații, care s-au influențat reciproc.

Statele creștine formate, deși au avut un caracter efemer, au contribuit ca timp de două sute de ani, zeci de mii de cruciați să se deplaseze în Orientul Apropiat și, o dată cu ei, au pătruns și moravurile apusene, pe care clasa dominantă din Orient le-a adoptat. La rândul lor, feudalii apuseni au împrumutat forme ale rafinamentului și luxului oriental, pe care le-au adus apoi în Europa.

Cruciadele au contribuit la dezvoltarea legăturilor dintre Orient și Occident. Relațiile comerciale ale europei apusene cu orientul s-au accentuat, fapt de care au profitat orașele, mai ales cele din Italia și sudul Franței. În veacul al XIII-lea, Veneția și Genova făceau comerț cu Orientul prin porturile Siriei și Egiptului. Ele aduceau mărfuri din Orientul musulman, din China, insulele Sonde, din India. Veneția și Genova au înființat factorii comerciale la Caffa și la Tana, de unde făceau negoț cu Rusia și Polonia, astfel că în perioada amintită se poate vorbi de o supremație maritimă și comercială a celor două orașe în întreg bazinul Mediteranei. Prin mijlocirea orașelor s-au răspândit unele procedee orientale în

domeniul industriei textile și al prelucrării metalelor. În Europa s-au introdus unele culturi noi ca: orezul, pepenele, caisul, lămâiul.

Din punct de vedere politic, cruciadele au înlesnit, în Europa apuseană, procesul de centralizare și de afirmare a regalității, ca urmare a slăbirii unei părți a nobilimii și a știrbirii adusă autorității papale.

Pentru țărănime expedițiile în Orient au însemnat o sporire a obligațiilor, pentru a acoperi cheltuielile ce le făceau nobilii. Dar, în același timp, ele au stimulat procesul de eliberare a țăranilor din șerbie, eliberarea prin răscumpărare fiind și ea o sursă de venit. Aceeași nevoie de bani a făcut ca nobilii să cedeze presiunii orașelor de a-și răscumpăra libertatea.

Cultura a fost și ea influențată de cruciade. Din a doua jumătate a secolului al XII-lea, se pun bazele orientalisticii. Cunoașterea Orientului a dat gândirii filosofice, începând cu Raymond Lulle și Thomas d'Aquino un nou impuls și o nouă orientare. Cruciadele au dus la îmbogățirea literaturii europene cu noi teme și la dezvoltarea ei în limba maternă. Arhitectura din secolele XIII-XIV, mai ales în Italia, se resimte de influențele orientale, tot așa cum în Siria și Palestina stilul renan și romanic din nordul Franței au lăsat vestigii (castelele Beaufort, Kerak, Ibelin, mănăstirea de lângă Bethleem).